

*Пащенко О. О.,
доцент кафедри кримінального права № 1 Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент,
м. Харків*

Релігійна обумовленість кримінально-правових норм

Особливістю сучасної методології пошуку шляхів вдосконалення кримінального законодавства є, з одного боку, безумовне суворе й точне правове нормування, а з іншого, – необхідність порівнювати, зіставляти і узгоджувати результати будь-якого вдосконалення кримінального законодавства та конкретні пропозиції щодо нього з так званими «суто людськими» і «позанауковими» критеріями оцінки [1, с. 34]. Одним із таких критеріїв є відповідність законодавства, у тому числі кримінального, релігійним нормам.

1. Релігія і право виступають регуляторами суспільного життя. Тому закономірно постає питання щодо їхньої взаємодії. Єдність права і релігії зумовлюється єдністю їх соціального призначення – судити вчинки людей, вирішувати їхню долю і визначати те, на що особа заслуговує, і що відповідає (чи не відповідає) в одному випадку заповідям релігії, в іншому – нормі закону [2, с. 183]. Метою цієї публікації є ілюстрація того, яким чином релігійні норми пов'язані із кримінально-правовими: впливають на їх появу, розвиток і скасування.

2. Уявляється, що релігійна обумовленість кримінально-правових норм прослідковується, принаймні, в двох аспектах: 1) вони повинні мати релігійне підґрунття, тобто, не суперечити основним постулатам віровчень тих конфесій, що розповсюджені на території нашої держави; 2) охороняти від злочинних посягань права особи в релігійній сфері.

3. Щодо першого аспекту, слід зазначити, що братися до уваги повинні ті релігійні догмати, що є схожими в усіх трьох світових релігіях (християнстві, мусульманстві та буддизмі). Йдеться про добро, справедливість, честь, гідність, повагу до старших тощо. В літературі не піддається сумніву, що саме під релігійним впливом ще у стародавні часи були криміналізовані такі діяння як вбивство, крадіжка, зґвалтування, завідомо неправдивий донос, відмова від утримування непрацездатних батьків. Зафіксовані ці діяння в Законах Мойсея (Ісх. 20, 12–17), частково – в Нагорній проповіді Ісуса Христа (глави 5, 6 і 7 Євангелія від Матфея) і в його Розмові з багатим юнаком (Мф. 19, 16–24; Лк. 18, 18–25; Мк. 10, 17–25). Зважати слід також на 7 смертних і 4 вопіючі гріхи та 7 християнські і 7 мусульманські чесноти і заповіді блаженства [3, с. 84].

Звичайно, що не всі релігійні норми повинні мати адекватний захист з боку кримінального права. Причин цьому декілька. Зараз виділимо дві з них. По-перше, згідно принципу економії репресії, кримінальне право покликане охороняти не усі, а лише найбільш значущі соціальні (у тому числі, релігійні) цінності, і не від будь-яких, а лише від найбільш небезпечних посягань. По-друге, не можуть братися до уваги постулати, що не є спільними для усіх трьох світових релігій (принаймні в частині протиріччя положень інших конфесій

догматам православного християнства), тому що вони не віддзеркалюють світогляду переважної більшості населення нашої країни. Тому, на сьогоденному етапі розвитку нашого суспільства можна стверджувати, що релігійно обумовленими кримінально-правові норми є лише у тій мірі, де положення релігії співпадають із моральними та сприймаються правосвідомістю українського суспільства. Тому релігію не можна визнавати самостійним фактором, що чинить вплив на формування і вдосконалення кримінального законодавства. В запропонованій автором системі обставин соціальної обумовленості кримінально-правових норм [4, с. 211, 212] повинні враховуватися ті релігійні положення, що віддзеркалюють правосвідомість, мораль і суспільну думку.

З іншого боку, в історії розвитку кримінального права була значна кількість заборон, що мали релігійні витоки, і з пливом часу входили в протиріччя із розвитком науки, техніки, іншими соціальними потребами. І. Ф. Казьмін з цього приводу зазначає, що подолання правом релігійних і релігійно-моральних заборон є складним і тривалим процесом. Такі складнощі, пише дослідник, були, наприклад, із дозволом на використання трупів у науково-медичних цілях, з експериментами над тваринами. Лише поступово потреби науки та охорони здоров'я змогли змінити становище. В дещо меншій мірі це повторилося пізніше з донорством, трансплантацією людських органів і тканин. Для визнання подібних вчинків правомірними необхідна соціальна потреба в послабленні, а згодом, і знятті заборони, що повинна усвідомлюватися достатньо широкими суспільними колами та законодавцем [5, с. 91]

4. Що стосується другого аспекту релігійної обумовленості кримінально-правових норм (охорони прав особи у релігійній сфері), то слід відзначити, що Розділ V Особливої частини Кримінального кодексу України «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина» містить 4 норми (статті), що охороняють їх від злочинних посягань: ст. 178 «Пошкодження релігійних споруд чи культових будинків», ст. 179 «Незаконне утримування, осквернення або знищення релігійних святинь», ст. 180 «Перешкоджання здійсненню релігійного обряду», ст. 181 «Посягання на здоров'я людей під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів». Видається, що наявного переліку злочинів цілком достатньо, і найближчим часом він перегляду не потребуватиме. Це означає, що немає підстав як щодо його розширення (введення нових діянь до числа кримінально караних), так і щодо скорочення (тобто виключення якогось із наведених діянь із кола злочинних). Негативний досвід у цьому плані має законодавець Російської Федерації. Так, у 1991 році з чинного на той час КК РРФСР 1960 року помилково було виключено статтю, що передбачала відповідальність за посягання на особистість та права громадян під виглядом здійснення релігійних обрядів. Ціною названої помилки стала активізація діяльності таких релігійних об'єднань як «Біле братство», «Аум сенріке» тощо. Внаслідок цього кількість людей, втягнутих у подібні об'єднання, збільшилась у декілька разів. Так само збільшилась і шкода, що була заподіяна їхньому

фізичному і психічному здоров'ю. Тому вже навесні 1993 року законодавець знову змушений був увести кримінальну відповідальність за створення об'єднань, що посягають на особистість і права громадян. Таке діяння визнане злочинним і в чинному нині Кримінальному кодексі РФ 1996 року [6, с. 282, 283].

Наведене дозволяє зробити наступні *висновки*: 1) релігійна обумовленість кримінально-правових норм проявляється у двох аспектах: релігійному підґрунті кримінально-правових заборон вчинення певних злочинів (проти особи, власності тощо); а також у забезпеченні кримінально-правової охорони прав і свобод особи у релігійній сфері; 2) відповідність кримінального закону релігійним нормам не є самостійним фактором його соціальної обумовленості; 3) релігійні норми чинять вплив на зміст кримінального законодавства опосередковано: у разі, якщо вони відповідають нормам суспільної моралі, охоплюються правосвідомістю та схвалюються громадською думкою.

Список літератури:

1. Фролова, О. Г. Щодо методології пошуку шляхів вдосконалення кримінального законодавства України / Кримінальний кодекс України 2001р. (проблеми, перспективи та шляхи вдосконалення кримінального законодавства): Матеріали наук.-практ. конф., 4-5 квіт. 2003 р. - Л. : ЛІВС при НАВС України / Львівський державний інститут внутрішніх справ при НАВС України, 2003. - С. 33-35.

2. Яковлев, А. М. Социальная структура общества и право: Учеб. пособ. – М. : Норма, 2013. – 368 с.

3. Бойко, А. И. Нравственно-религиозные основы уголовного права: Монография. – М.: Юрлитинформ, 2010. – 248 с.

4. Пащенко, О. О. Обставини, що визначають соціальну обумовленість охоронних кримінально-правових норм (законів про кримінальну відповідальність) / Актуальні проблеми кримінальної відповідальності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 10-11 жовт. 2013 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.) та ін. – Х.: Право, 2013. – С. 210-213.

5. Казьмин, И. Ф. Общие проблемы права в условиях научно-технического прогресса: Монография. – М.: Юрид. лит., 1986. – 192 с.

6. Лопашенко, Н. А. Основы уголовно-правового воздействия: Монография. – СПб.: Юрид. центр «Пресс», 2004. – 339 с.